Cengiz Aytmatov

DENİZ KIYISINDA KOŞAN ALA KÖPEK

Çeviren:
Refik Özdek

ÖTÜKEN

Cengiz Aytmatov; 1928 yılında Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'e bağlı Talas Vadisi'nde yer alan Şeker Köyü'nde doğdu. Babası Törekul Aytmatov, annesi Nagima Hamzayevna Aytmatova'dır. Memur olan babası 1937 yılında Stalin'in temizlik harekâtında öldürülen kurbanlar arasındadır. Annesi çeşitli memuriyetlerde bulunmuş ve dört çocuğunu kendi başına büyütmek durumunda kalmıştır. İlkokula kendi köyünde giden Cengiz Aytmatov, babaannesi Ayıkman Hanım'dan dinlediği ninniler, masallar, ve efsanelerle yetişir.

İkinci Dünya savaşının yokluk yıllarını babasız geçiren Aytmatov, çocuk yaşından itibaren çalışmaya başlamıştır. Bu dönemde köy sovyeti kolhozu sekreteri ve vergi memuru olarak çalışır. 1946 yılında Kazakistan'ın Cambul şehrinde Veteriner Teknik Okulu'nda eğitim görmeye başlamıştır. Bu okul bitince, 1948'de Kırgızistan Tarım Enstitüsü'ne devam etmiştir. 1953 yılında buradan veteriner olarak mezun olur. Aytmatov'un ilk eseri, 1952 yılında *Pravda* gazetesinde yayınlanan *Gazeteci Cyuda*'dır. Bu hikâyeyi, 1957 yılında yayımlanan *Yüzyüze* takip eder. 1956-58 yılları arasında Moskova'da Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne devam eden yazarın Cemile adlı hikâyesi 1958 yılında *Novy Mir* (Yeni Dünya) dergisinde yayınlanır. Bu eseri büyük ilgi görür. Aytmatov şöhreti, bu eserinin Fransız şair Louis Aragon tarafından Fransızca'ya tercüme edilmesi ve Avrupa'da yayımlanması ile yakalar. Aragon bu hikâyeye yazdığı önsözde Cemile hikâyesini "dünyanın en güzel aşk hikâyesi" olarak takdim etmiştir. Aytmatov, Cemile'nin yayımlandığı 1958 yılında Moskova Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne başlamıştır. Aynı yılın sonunda Kruşçev'in anti-Stalinist kampanyası sırasında Sovyet Komünist Partisi'ne ve Yazarlar Birliği'ne kabul edilir. Babası Stalin muhalifi olan Aytmatov'un partiye girmesi ve birliğe kabul edilmesi ancak siyasî şartların yumuşaması sayesinde gerçekleşmiştir. Hatta sırf babasının muhalifliği yüzünden öğrencilik yıllarında bursu kesilmiş, pek çok terslikler yaşamıştır. Değişen siyasî şartlarla birlikte Aytmatov hem Kırgız hem de Rus yazarlar arasında yerini pekiştirmiştir. Bu yıllarda *Literaturnyi Kırgızistan* dergisi editörlüğünü, sonra beş yıl boyunca *Pravda*'nın Orta Asya muhabirliğini yapmıştır. Aytmatov 1963 yılında, *İlk Öğretmen*, *Deve Gözü*, *Cemile* ve *Selvi Boylum Al Yazmalım* adlı hikâyelerinden oluşan *Steplerden ve Dağlardan Hikâyeler* adlı kitabıyla Lenin Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır. 1959-67 yılları arasında *Novy Mir*'in editörlüğünü yapmış ve 1968'de Büyük Sovyet Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır. Aynı yıl Kırgızistan'ın millî yazarı seçilmiştir. Cengiz Aytmatov'un edebî seyri bu yıllarda hikâyecilikten roman yazarlığına doğru kayar. İlk romanı olan *Toprak Ana* 1963'de neşredilir. Yine aynı yıl yayınlandığında büyük heyecan uyandıran *Elveda Gülsarı*'yı kaleme alan Aytmatov, daha sonraki yıllarda çeşitli yayın organlarında hikâyelerini yayınlatmaya devam eder. 1964'de yayınlanan *Kızıl Elma* ve 1969'da

yayınlanan *Oğulla Buluşma* hikâyelerinden sonra, yazar 1970'de edebiyat âleminde yankı bulan *Beyaz Gemi* romanını neşreder. Daha sonra 1972'de *Asker Çocuğu* hikâyesini, 1975'de Kazak yazar Kaltay Muhammedcanov'la birlikte *Fuji-Yama* adlı tiyatro eserini, 1976'da *Sultanmurat*, 1977'de *Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek* hikâyelerini neşreder. 1980 yılında kaleme aldığı *Gün Olur Asra Bedel* romanı yazarın edebiyat hayatının zirvelerinden birini teşkil eder.

Aytmatov, 1986 yılında neşredilen *Dişi Kurdun Rüyaları* isimli romanıyla, yazarlık seyrini mahalli olandan evrensel olana taşımıştır. Aytmatov 1990'da yayınlanan *Beyaz Yağmur* ve *Yıldırım Sesli Manascı* hikâyelerinden sonra, aynı yıl *Cengiz Han'a Küsen Bulut*'u yayınlar.

Aytmatov, başarılı bir edebiyatçı kimliğine sahip olmasının yanında, insan ilişkileri ve yüksek temsil kabiliyeti sayesinde Sovyet devletinden itibar görmüş, devletin çeşitli birimlerinde görev almıştır. 1978 tarihinde Yüksek Sovyet Prezidium'u tarafından Sosyalist İşçi Kahramanı olarak ödüllendirilir. 1983 yılında Büyük Sovyet Edebiyat Ödülü'nü ikinci kez kazanmıştır. Gorbaçov döneminde Sovyet Parlamentosu Kültür ve Ulusal Diller Komitesi Başkanlığı ve Sovyet Yazarlar Birliği Sekreterliği görevlerinde bulunmuştur. Sovyetler birliği dağılmadan önce Gorbaçov'un beş danışmanlarından biri olmuştur. Cengiz Aytmatov; edebi çalışmalarının dışında, 15 yıl Avrupa'da SSCB ve bilahare Kırgızistan'ın büyükelçiliğini yapmıştır. Avrupa Birliği, NATO, UNESCO ve Benelüks ülkelerinde görev yapmıştır.

Aytmatov, *Gün Olur Asra Bedel* romanının sinemaya uyarlanma çalışmalarının devam ettiği Tataristan'daki Kazan şehrinde rahatsızlanmış ve hastaneye kaldırıldığı Almanya'nın Nürnberg şehrinde 9 Haziran 2008 tarihinde vefat etmiştir.

Ötüken Neşriyat tarafından yayınlanan eserleri:

- Beyaz Gemi (Roman)
- Cemile - Sultan Murat (Hikâyeler)
- Cengiz Han'a Küsen Bulut (Roman)
- Dişi Kurdun Rüyaları (Roman)
- Elveda Gülsarı (Roman)
- Gün Olur Asra Bedel (Roman)
- Kızıl Elma - Oğulla Buluşma - Beyaz Yağmur - Asker Çocuğu - Deve Gözü (Hikâyeler)
- Toprak Ana (Roman)
- Yıldırım Sesli Manascı - Yüzyüze - Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek (Hikâyeler)

Vladimir Sangi'ye[1]

NEMLİ, çok soğuk ve koyu lacivert gecede, Ohotsk denizinin bütün kıyıları boyunca, karayı denizden ayıran bütün cephelerde, iki doğa gücünün yüzyıllardan beri süregelen amansız savaşı vardı: Kara, denizin saldırılarına karşı koyuyor, deniz ise bıkıp usanmadan saldırıyor, karayı hırpalıyordu.

Gecenin karanlığında, denizin gürleyen dalgaları saldırıya geçiyor, kayalara çarparak çatlıyor, kaya kadar sağlam olan toprak ise, inim inim inleyerek denizin bu saldırılarını püskürtüyordu.

Gündüzler gündüz, geceler gece olalı beri, tâ yaradılıştan beri, bu iki doğa gücü savaş halindeydiler. Denizle kara var oldukça, bu savaş, gündüzler boyu, geceler boyu, sonsuza kadar sürüp gidecektir.

Bütün gündüzler, bütün geceler boyu...

Bir gece daha geçmişti. Denize açılmalarının öncesindeki gece.. hiç uyumadığı gece... Hayatında ilk kez, evet ilk kez, uykusuzluğu tatmış, ne olduğunu anlamıştı. Denize açılacağı günün gelmesini öyle büyük bir sabırsızlıkla bekliyordu ki! Fok postunun üzerine uzanıp yatmış, dalgaların vuruşuyla, karaların zar-zor duyulan iniltisini, denizin koyda öfkeyle gürlemesini dinliyordu.. geceyi dinliyor ve uyumuyordu.

---

[1] *Vladimir Sangi*: 1935 yılında Sahalin'de doğan Sangi, şiirleri ve hikâyeleriyle ün yapmış bir Nivih yazarıdır.

Oysa, bir zamanlar bambaşkaydı günler. Şimdi o günlerin nasıl olduğunu söylemek çok zor. Kimse bir şey bilmiyor. Hatta, Lura adındaki dişi ördek olmasaydı, dünyanın bambaşka olacağını kimse aklına bile getirmiyor: O ördek olmasaydı, kara ile deniz birbirlerine karşı, birbirlerine düşman olmayacaktı. Çünkü tâ başlangıçta, başlangıçların başında, doğada kara diye bir şey yoktu, bir evlek toprak bile yoktu. Her yer sularla kaplıydı. Su, su.. her taraf su! Dünya kendi ekseninde dönerken su kendiliğinden ortaya çıkmıştı: Dipsiz derinliklerden, karanlık uçurumlardan... Dalgalar birbiri ardınca uçsuz bucaksız evreni kuşatmış, dört bucağı kaplamıştı. Dalgaların çıkıp geldiği bir yer olmadığı gibi, gidip yoğalacağı bir yer de yoktu.

Ve dişi ördek Lura, hani şu herkesin bildiği, bugün bile başımızın üzerinden gaglayarak sürüler hâlinde uçan yassı gagalı ördek, yapayalnız, uçup duruyordu havada. Yumurtasını bırakacağı bir kara parçası arıyor, ama bulamıyordu. Sudan başka bir şey yoktu evrende. Yuva yapabileceği ne bir kamış, ne ufacık bir saz vardı.

Lura ördeği gaglaya gaglaya uçuyor, daha fazla dayanamamaktan, yumurtasını dipsiz derinliklere düşürmekten korkuyordu. Nereye gitse, kanatları onu nereye götürse, hep su, su, yine su! Ne kıyısı, ne başlangıcı, ne de sonu vardı o büyük suyun. Lura bitkindi. Dünyada yuvasını yapabileceği hiçbir yer yoktu.

Lura suların üzerine kondu, göğsünden yolduğu tüylerle bir yuva yaptı kendisine. Dünyada toprak, işte bu yüzen yuvadan oluştu. Yavaş yavaş büyüdü. Yavaş yavaş çeşitli yaratıklar çıktı ortaya. Bu yaratıklardan biri olan insan, hepsine üstün geldi: Kayak yaparak karların üzerinde gitmeyi, kayık yaparak sularda dolaşmayı öğrendi. Kara ve deniz hayvanlarını avladı. Beslendi ve çoğaldı.

Lura ördeği, sonsuz suların ortasında meydana gelen kara parçasında hayatın böylesine zor olacağını nereden

bilecekti? Deniz, karanın meydana gelmesine çok kızdı ve o günden beri sakinleşmedi. O günden beri denizle kara arasında savaş sürüp gidiyor. Ve insanoğlu bazen denizle kara, kara ile deniz arasında, çok güç durumlarda kalıyor. Deniz, insanları hiç sevmez, çünkü insanoğlu denizden çok karaya bağlı...

Sabah yaklaşıyordu. Bir gece daha sona eriyor, yeni bir gün daha doğuyordu. Karanlıklar dağılmaya, ağarmaya ve kuduran denizin kıyıları döven köpüklü dalgaları, buğular çıkararak soluyan bir geyiğin dudakları gibi, belirmeye başlamıştı. Deniz soluk veriyordu. Kara ile denizin çarpıştığı yerlerde soğuk bir sis, çevrintili bir çise yükseliyordu yukarı doğru. Dalgalar inatla, gümbür gümbür dövüyordu kıyıları.

Bu inatçı dalgalar, birbiri ardınca ve olanca güçleriyle karaya saldırıyor, yıkanmış soğuk ve sert kum setlerini aşıyor, çakıllardan oluşan kaygan, kara yığıntıları geçiyor, ah çeker gibi hızla nefes veriyor ve sonra çekiliyorlardı. Çekilirken, yitip gidecek baygın köpükler ve çürümüş yosun kokusu kalıyordu arkalarında.

Dalgalar, ara sıra, bahar yelinin parçalayıp sürüklediği buz parçalarını da vuruyorlardı kıyıya. Kumsala çarpan buzlar paramparça oluyor, güçsüz, çaresiz, serpilip kalıyorlardı. Az sonra başka dalgalar geliyor, onları tekrar çekip alıyordu denizin kucağına.

Karanlıklar dağıldı. Şimdi aydınlık, sabahın loşluğunu boğuyordu. Yavaş yavaş karanın engebeleri ortaya çıkıyor, deniz aydınlanıyordu.

Gece rüzgârıyla hareketlenen dalgalar, sıra sıra koşuşan büyük yeleleriyle hâlâ dövüyordu kıyıları. Ama, enginlerde, uzaklarda deniz yatışmış, durgunlaşmıştı. Oralarda ağır ağır çalkantıların kurşun renkli yansıları görünüyordu.

Deniz üzerinde süzülen bulutlar şimdi kıyılardaki yükseltilere doğru kayarak ondan uzaklaşıyorlardı.

Ala Köpek koyunda, koya sokulan kayalık bir yarımadanın üzerinde, çok iyi görünen bir dağ yükseliyordu. Uzaktan bakılınca gerçekten, deniz kenarında hızla koşan bir ala köpeğe benziyordu bu dağ. İki yanını kaplayan kara çalılar köpeğin tüyleriydi sanki. Tepesi de, yazın en sıcak günlerinde bile erimeyen karlarla örtülüydü ve bu da köpeğin sarkık kulaklarını andırıyordu. Kuytuda kalan karanlık bir oyukta da yine kocaman bir kar lekesi vardı. Bu haliyle Ala Köpek Dağı, karadan, ormandan, her yerden çok iyi görünüyordu.

Sabahleyin, işte bu Ala Köpek Dağı'ndan, güneş iki kavak boyu yükseldiği zaman, denize bir Nivih kayığı açıldı. Kayıkta üç balıkçı ve bir çocuk vardı. Daha genç ve güçlü görünen iki adam kürek çekiyorlardı. En yaşlıları ise kayığın kıçında oturuyor, dümen kullanıyordu. Ağaç piposunu tüttüren bu yaşlı, ağır başlı adamın güneş yanığı zayıf yüzü ve çıkıntılı gırtlağı kırış kırıştı. Hele boyun derisinde dilim dilim çizgiler vardı. Elleri de ona göreydi: Kuvvetli, parmaklarının eklemleri budak gibi, çatlak ve yaralarla kaplıydı. Saçları ağarmış, hemen hemen bembeyaz olmuştu. Kara yüzünde ağarmış kaşları pek belirliydi. Kızarmış, sulu gözlerini sürekli kırpıyordu: Hayatını, güneş ışınlarını yansıtan denizin parlak yüzeyine bakmakla geçirmişti. Koyda ilerlerken hiçbir yere bakmıyor, sanki görmeden yön veriyordu kayığa.

Çocuk pek heyecanlıydı. Burun delikleri açılıp açılıp kapanıyordu ve o güne kadar belli olmayan gizli çilleri yüzünü kaplamıştı. Anasından gelen bir özellikti bu.. çok sevindiği zaman anasının gizli çilleri de yüzünü kaplayıverirdi. Çocuk heyecanlanmakta haklıydı. Denize çıkmak amacıydı onun. Kaderiydi. Bugün denize onun için, ona avcılığı öğretmek için açılmışlardı. Kirisk'in çulluk gibi başını her tarafa çevirip bakması bundandı. Her yere, her şeye büyük bir ilgiyle bakıyor; sabırsızlığı da artıyordu. Kirisk, gerçek

avcılarla ve oymağın (kabilenin) büyük kayığıyla, engin denize ilk kez açılıyordu. Gerçek, büyük bir av seferiydi bu. Çocuk, yerinden kalkıp kürek çekenlerin yerini almak için de can atıyordu. Olanca gücüyle küreklere asılmak, avlayacakları deniz hayvanlarının bulunduğu adalara bir an önce varmak için sabırsızlanıyordu. Ama, bir çocuğun bu tür isteklerini ağırbaşlı insanlar gülünç bulabilirlerdi. Gülünç duruma düşmekten korktuğu için, arzusunu belli etmemeye çalışıyor, ama bunu pek beceremiyordu. Ne mümkün mutluluğunu gizleyebilmesi! Esmer yüzünün gürbüz yanakları kıpkırmızı olmuştu sevinçten. Hele o saf, ışıltılı, esinli çocuk gözleri, ruhunu dolduran coşku ve gururu, sevincini olduğu gibi çıkarıyordu açığa. Deniz onu bekliyor, büyük av onu bekliyordu!

İhtiyar Orhan çok iyi anlıyordu Kirisk'i. Kımık gözleriyle bir yandan gidilen yönü kollarken, bir yandan da çocuğa gözatıyor ve onun içini kemiren sabırsızlığı görüyordu. Ona bakarken gözleri gülümsedi. -Ah bu çocuklar, bu çocuklar!- Ama, yarı sönmüş piposunu hızlı hızlı çekerek o gülümseyişin dudaklarına inmesine ve görünmesine tam zamanında engel oldu. O gülümseyişi göstermemeliydi. Eğlence olsun diye almamışlardı o çocuğu bu kayığa.. çocuk, deniz avcılığını öğrenecekti ve onun avcılık hayatı başlıyordu o gün. Deniz hayatı o gün başlıyordu ve bir gün yine denizde bitecekti: Avcıların kaderi budur. Dünyada, deniz avcılığından daha güç ve daha tehlikeli başka bir şey yoktur. İnsan bu hayata çok küçük yaşta başlamalı, alışmalıdır. Bunun için eskiler: "*Aklı Tanrı verir, ama beceri çocukken öğrenilir*" demişler. "*Kötü avcı aşirete yük olur*" diye de bir atasözü vardır. Demek ki, insanın kazanması ve beslenmesi için, mesleğini genç yaşta iyi öğrenmesi gerekiyordu. İşte şimdi sıra Kirisk'e gelmişti. Ona mesleği öğretecek, denize alıştıracaklardı.

Bugün denize Kirisk için, onu, geleceğin avcısı ve oymağın besleyicisi yapmak için açıldıklarını, Ala Köpek Dağı eteğindeki Deniz Kızı Oymağı'nın bütün insanları, çocuk-büyük, kadın-erkek herkes biliyordu. Âdet, töre böyleydi oymakta: Erkek doğan her çocuk, daha küçük yaşta denize kardeş olacaktır. Denizin onu tanıması, onun da denizi sevmesi için şarttır bu. İşte bundan dolayı oymağın en yaşlısı Orhan Ata ile, en iyi iki avcısı, küçüklere karşı kutsal görevlerini yerine getirmek için açılmışlardı denize. İki balıkçıdan biri çocuğun babası Emrayin, öteki de Emrayin'in yeğeni Mılgın idi. Denizle tanışma sırası bugün Kirisk'teydi. Bugün ve her zaman, şansın güldüğü ve gülmediği günlerde, bu çocuk, denizle hep beraber olacaktı.

Kirisk, daha ağzı süt kokan bir çocuk olsa da, onun büyük bir avcı olmayacağını kim söyleyebilir? Bir gün kendileri iyice kocayıp elden ayaktan düşünce, oymağı belki Kirisk, işte bu çocuk besleyecekti. Babadan oğula, nesilden nesile geçen bir gelenekti bu. Hayat bunun üzerine kurulmuştu.

Ama bundan hiç kimse yüksek sesle söz etmez. İnsanlar bunu içlerinde duyar, kimseye söylemezler. İşte bu sebeple, Ala Köpek Dağı'nın eteğinde oturan Deniz Kızı Oymağı'ndan hiç kimse bu olaya, Kirisk'in ava ilk çıkışı olayına, özel bir ilgi göstermedi. Aksine, oymağın insanları, Kirisk'in büyük avcılarıyla denize açılması olayını bilmezlikten gelmeye çalıştılar. Hiç de ciddiye almıyorlardı sanki bu işi.

Onu yalnız annesi uğurladı. Ama o da denize açılmaktan hiç söz etmedi. Daha koya gelmeden birbirlerine veda ederek ayrıldılar. Annesi, gözünü ormandan yana çevirerek ve denize hiç bakmadan, "Haydi, güle güle git ormana!" dedi. "Dikkat et, topladığın odunlar kuru olsun, ormanda yolunu kaybetme sakın!" Kadın bunları söylerken, oğlunun nereye gittiğini cinlerden saklamak, onu kötü ruhlardan

korumak istiyordu. Kocasına tek kelime söylemedi. Sanki Emrayin çocuğun babası değildi ve Kirisk denize babasıyla değil de yabancı insanlarla açılıyordu.. çünkü kötü ruhlar, babaların oğullarla birlikte ava çıkmalarından nefret ederlerdi. Bu kötü ruhlar, baba ile oğuldan birini öldürür, böylece hayatta kalanı güçsüz bırakır ve o, üzüntüden bir daha denize açılmamak, bir daha ormana gitmemek için yemin ederdi. Kötü cinler böyleydi. İnsanlara kötülük etmek için fırsat kollarlardı.

Kirisk cinlerden ya da kötü ruhlardan korkmazdı. Artık küçücük bir çocuk değildi o. Ama annesi korkardı, özellikle de oğlu için. "Sen daha çok küçüksün," diyordu, "seni kolay alt ederler, kolayca yok edebilirler." Evet, doğruydu. Ah bu kötü ruhlar! Çocuklara ne kötülükler ederlerdi! Her çeşit hastalığı verebilir, ya da başka bir fenalık yapabilirlerdi. Çocuk büyüyünce avcı olmasın diye onu sakat bırakırlardı. Sakat bir insanın kime yararı olurdu! İşte bunun için, özellikle küçük çocukları kötü ruhlardan mutlaka korumalıydı. Ama çocuk büyüyünce, ayaklarını yere sağlam basan güçlü bir insan olunca, cinler ona zarar veremezdi. Çünkü cinler kuvvetli insanlardan korkarlardı.

Ana ile oğulun vedalaşması işte böyle oldu. Ana, bir süre olduğu yerde sessizce kaldı. Bu sessizlik içinde korkusunu gizlemeye, dua ederek umudunu arttırmaya çalışıyordu. Sonra, bir kere bile denize bakmadan, babaya bir tek kelime söylemeden, sanki kocasının ve oğlunun nereye gittiklerini hiç bilmiyormuş gibi, geri döndü. Oysa bir gün önce, denizde en az üç gün kalabileceklerini düşünerek onlara yiyecek hazırlamıştı. Ama şimdi her şeyi bilmezlikten geliyordu. Öylesine korkuyordu oğlu için! Kötü ruhlar onun ne derece kaygılı olduğunu anlamasınlar diye de korkusunu belli etmiyordu.

Onlar koya ulaşmadan anne oradan uzaklaşmıştı. Oğlu da, böyle bir günde annesini üzmemek için, çalıların ardın-